

Inscunter dals Sturnels dals 5 avuost 2006

Ilis bügls e'l provedimaint d'aua da Sent

Referat da Claudio Vital, Sent

Ils immigrants, chi sun rivats dal süd i'l temp dal bruonz tardiv in Engiadina han tschernü per lur dmuras scha pussibel lös in vicinanza da funtanas. A Sent han els trat a nüz trais funtanas chi sbuorflan ün pa plü ot co'l cumün. Mincha quartier ha pudü chanalisar üna funtana fin pro seis bügl. In seguit han survgni las funtanas il nom dal quartier. La funtana da Curtin alimentaiva la part da l'ost dal cumün, quella da Plaz il centrum e quella da Sala il vest dal cumün. A l'ur dal cumün vers mezdi sbuorflaiva amo üna cul nom "Funtana" chi serviva a tuot la populaziun. In cas da surabundanza d'aua, podaivan retrar eir oters bügls aua our da las lingias principalas. Per exaimpel il bügl d'Archas d'eira collià culla lingia da Funtana da Curtin.

Alchünas chasas plü nöblas possedaivan eir cisternas, illas qualas gniva ramassà aua da plövgia e da naiv per temps da s-chars aua. Süttnas stoja avair dat eir plü bod, perchè ün bügl vain nomnà fingià daplü da 200 ons innan "Bugl süt". Cun ir dals ons sun gnüdas inchaschadas eir las funtanas da Poz Madun e manadas in ün recipiant, chi d'eira construi sur il cumün. Da là davent gniva condüt l'aua in büschens da 4 – 5 m lungezza, forats oura da troncos da larsch, fin amo pro oters bügls da cumün.

Il prüm uorden dals bügls fa part da la constituziun cumünala dal 1685. l'artichel 53 dals "Tschantamaints dal cumün da Sent" legiaina il seguaint:

Il bügl da Plaz e pacs oters vegnan mantgnüts dal cumün. Chi chi lava ogets e bianacaria sten zuos-cha vain chastià. Chi chi svöda sainza motiv il bügl survain üna multa. Duos uras avant- e duos davomezdi nu das-cha gnir lavà a bügl. Chi, chi taglia la lingia per sviar aua vain puni cun 12 bluozchers. Per cha'ls uordens vegnan tgnüts aint vain elet e saramentà üna persuna d'uffizi. Las multas incassadas van a favur dal cumün e dal survegliant mez per ün.

l'on 1874 es gnü parti aint il cumün in bavradoiras. La constituziun revaisa dal 1887 quinta sù ils bügls per nom. In tuot sun 13 da prüma ed 8 da segunda classa. Ils prüms nomnats han duos batschigls, quels da segunda classa be ün e sun plü pitschens. Da l'ultima categoria sun plü be 4 in funcziun. Il cumün pisseraiva per la condotta da l'aua fin pro'l pöst dal bügl. La construcziun, e'l mantegnimaint da l'object scopür l'allontanamaint da l'aua suos-cha d'eira inchargià als ütalisants. Mincha chasa d'eira obliada da far part ad üna bavradoira. Per mincha bügl elegiaiv'il cumün ün capo bügl. Plüssas ordinaziuns da quist uorden reglaivan il mantegnimaint e'l pulir dals bügls. Per exaimpel tapets ferm zuos-chs, sachs e böglia da las bacharias das-chaivan gnir lavats be i'l batschigl pitschen.

Per avair üna reserva d'aua hana fabrichà in vicinanza da la Val Güstina ün bügl cuvernà da lain chi tгнаiva 56 m^3 d'aua . Ün bügl da beton cuostaiva quella jada 2'500.- frs. In vist'a las grondas spaisas pella rait da hidrants, hana fat adöver da la varianta bunmarchada. Per las lingias sun gnüts dovrats büschens da metal. Quists han transportà vitürins indigens cun lur perigls da chavals da Landquart , sur il Flüela fin a Sent. Tuot l'intrapraisa ha cuostü al cumün frs. 41'608.76. Quai d'eir'ün ter baccun sch'ün pensa, cha las entradas dal cumün importaivan l'on 1875 frs. 34'114.61

La constituziun cumünala dal 1906 ha raffinà e complettà quistas disposiziuns. Impustüt es gnü fixà laint las uras per lavar. Cun dovrar bler ils bügls d'eira suvent

l'aua malnetta, impustüt schi gniva fat l'altschiva da tschendra, quai cha nossas nonas e tattas practicaivan amo. Ün faiv'attenziun, cha l'aua füss adüna netta pel bavrar da la muaglia.

Il fö dal 1911 i'l quartier d'Archas, ingio, cha tschinch chasas sun dvantadas victimas da las flommas, ha muossà cha'l provedimaint d'aua d'eira insufficiaint. Perquai ha inchaschè il cumün meglider las funtanas da Poz Madun e ha rimplazzà il reservuar vegl tras ün nov. Quist es gnü fabbrichà sün 1540 m s.m., ha duos chombras e cuntegna tuot insembel 300 m³ d'aua. In üna seguond'etappa es gnüda cumplettada la rait da hidrants. Tuot insembel ha quai cuostü frs. 55'000.- Da qua davent esa stat pussibel da construir colliaziuns d'aua fin in chasa, üna sporta ch'id es gnüda dovrada da blers.

Cull'introducziun dal trafic dad esters, intuorn l'on 1950, sun gnüdas fabbrichadas diversas abitaziuns e chasas novas. Eir l'infrastructura da las chasas existentas ha subi üna cumplettaziun cun bogns, maschinas da lavar altschiva e terraglia ed eir bavraduoiras per la muaglia. Dovraiva fin là üna massera 20-30 lt aua al di s'ha augmentà seis consüm infra cuort temp sün 500 lt. al di. Üna remarcha be sperapro: per ün altschiv'unica dovr'üna maschina da lavar 80 lt. quella da nettiar terraglia 35 lt. e per far ün bogn plain vain consümà 100 lt. Impustüt d'inviern vers prümavaira d'eira da cumpletar l'aua da funtana amo cun aua da la Val Gronda. Quist'aua rivaiva i'l reservuar tras la lingia destinada per reserva da fö.

Pel cumün ha quai dat be duos soluziuns: opür serrar giò alch bügls o ir in tschercha d'aua. La radunanza cumünala ha tschernü la segunda varianta. Sco prüma han ingaschè ad ün perscrutadur per tscherchar avainas da funtanas. Ingio ch'ün suponiva cha talas podessan esser avantman, sun gnüdas fattas fouras da sondar. Quai es stat sainza success. Id es però da dir cha las fouras sun gnüdas fattas be 4-5 m chafuol. Culs mezs dad hoz, chi fouran eir sur tschient meters s'vessa forsa eir meglider success.

Da la vart schnestra da la val nu d'eiran avant man ingünas funtanas, chi vess vaglù la paina d'inchaschar. Percunter da la vart dretta da la val muossaivan las funtanas da Vallorcha e quella da la Val d'Uina buns resultats da producziun. Pervi dals cuosts es gnüda tschernüda la varianta da Vallorcha. Quai as trattaiva d'üna funtana, chi sbuorfla visavis il cumün, sün 1590 m d'otezza. Dürant la progettaziun es svanida quista funtana, causa la perforaziun dal tunnel per las OEE. Pür al mumaint cha la galleria d'aua es gnüda missa suot pressiuon ha la funtana cumanzà darcheu a büttar. Il cumün ha laschè crodar quist proget ed es i via sülla varianta Uina. In Uina Dadora sun gnüdas inchaschadas diversas funtanas e manadas in ün recipiaint. Tras üna lingia da pressiuon, 7465 m lunga, ragiunscha l'aua il reservuar da Sent. La prestaziun da l'uscheditta Funtana dal Chant da la moula, importa 3200 liters la minuta d'inviern e 4200 d'instà. Il cumün da Sent दौरa per seis adöver ca. il 10 % da la producziun. Il suravanz da la producziun vain sviada sün üna turbina da l'ouvr'electricca dal cumün a Sur En chi prodüa ca. ¼ dal bsögn da forza cumünal. La pressiuon da l'aua illa lingia basta per condüer tala fin al reservuar, situà sur il cumün. Tuot l'implant ha cuostü 2,2 milliuns francs. Davo trat giò diversas subvenziuns ed ün'indemnisaziun da las OEE per la perdita da la funtana da Vallorcha, es restà pel cumün üna spaisa da raduond 300'000 frs. Al di d'hoz es quel import amortisà giò sün 220'000.- frs.

Las funtanas da Poz Madun sun gnüdas sviadas in ün nouv reservuar chi's

rechatta sün 1548 m s. m. Quist rinserra 300 m³ d'aua e serva per inaiver la pista dal Sömmi ed a l'istess temp eir la reserva da fö.

l'ls ultims decennis han pers ils bögls lur funcziun, saja dal punct da vista d'infrastructura sco eir sco lö d'inscunter. Els servan plü o main be plü sco imbellimaint da las plazzas. Eir sun els dependents da la buna voluntà dals confinants per quai chi reguad'il nettiar. I resta la domanda; Co inavant? Divers bögls vessan dabsögn da gnir rinfras-chats o rimplazzats. Id es da tscherchar üna soluziun nouva perche bleras chasas ed abitaziuns novas nu sun partecipadas vi d'üna bavraduoir. Our da quist motiv es eir il uorden dals bögls gnü strichà per intant our da la ledscha cumünala.

Sperain chi vegna chattà üna soluziun chi spart'ils cuosts tanter possessurs da chasas indigens ed esters.